

УДК 343.2/.7+343.8:348.851

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.3.39>**Олександра Смушак,**

канд. юрид. наук,

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

Національного університету «Одеська юридична академія»

Богдан Дердюк,

канд. юрид. наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПРИЧЕТНІСТЬ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ»

У статті розглянуто поняття інституту причетності до кримінального правопорушення в кримінальному праві, аналізуються його основні риси й особливості, які в сукупності зможуть визначити його якісну характеристику та своєрідність порівняно з іншими суміжними поняттями.

Дається аналіз видів причетності до кримінального правопорушення. Зокрема, аналізуються особливості видів причетності до кримінального правопорушення та їх законодавче регулювання й закріплення в чинному КК України. У зв'язку з тим що інститут причетності до кримінального правопорушення не отримав належного закріплення в чинному кримінальному законі й у теорії кримінального права, у цьому питанні існують певні розбіжності. Звертається увага на низку недоліків, які містяться в чинному законодавстві стосовно закріплення видів причетності до кримінального правопорушення. Разом із тим указується на актуальність законодавчого регулювання інституту причетності до кримінального правопорушення. Сьогодні саме інститут причетності до кримінального правопорушення може стати дієвим інструментом, який допоможе органам дізнання та досудового розслідування не тільки своєчасно розкривати кримінальні правопорушення, а й сприяти запобіганню суспільно-небезпечним діянням, викриттю винних і виявленню латентних кримінальних правопорушень. Отже, на всіх етапах розвитку кримінального права одним із основних завдань є запобігання злочинності. Це зумовлено тим, що діяння причетних осіб створюють сприятливі умови для здійснення злочинної діяльності іншими особами, сприяють приховуванню кримінальних правопорушень і злочинців чи добутого злочинним шляхом майна. Варто зазначити, що причетність впливає на кваліфікацію діяння та визначення як виду, так і розміру покарання, а отже, на долю особи, яка притягується до кримінальної відповідальності.

Автори статті, розглядаючи правову природу інституту причетності до кримінального правопорушення, з урахуванням наукових досліджень теорії кримінального права поділяють власне бачення щодо його інтерпретації. Запропонована дефініція причетності до кримінального правопорушення.

Ключові слова: причетність до кримінального правопорушення, приховування, потурання, неповідомлення, сприяння, співучасть.

Постановка проблеми. Традиційно у вітчизняному кримінальному праві проблема причетності до кримінального правопорушення досліджувалася в межах інституту співучасті в кримінальному правопорушенні. Сучасне кримінальне законодавство не містить у Загальній частині КК України 2001 р. спеціального інституту причетності до кримінального правопорушення й не користується терміном «причетність». Чинне законодавство не розкриває поняття причетності до кримінального правопорушення, цей термін використовується в теорії кримінального права, але єдиної точки

зору стосовно його змісту немає. Потрібно зазначити, що причетність впливає на кваліфікацію діянь і визначення виду та розміру покарання.

Закономірним є інтерес науковців до проблеми, які виникають при застосуванні інституту причетності до кримінального правопорушення в кримінальному судочинстві. Його теоретичним і практичним питанням присвячені праці таких учених, як Г.І. Баймурзін, І.А. Бушуєв, Г.Б. Вітенберг, Т.В. Губаєв, М.К. Гнетнев, А.В. Зарубін, В.Н. Зирянов, Н.С. Косякова, А.Н. Лемешко, А.Д. Макаров, С.Н. Таганцев, А.А. Піон-

товський, Б.Т. Разгільдієв, В.Г. Смірнов, М.Х. Хабібулін, А.Н. Ігнатов та інші.

Мета статті полягає в здійсненні аналізу істотних рис інституту причетності до кримінального правопорушення, виявлення його своєрідності порівняно з іншими суміжними поняттями, а також розробці теоретичних положень, що стосуються поняття причетності до кримінального правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Тема ця складна та не вичерпана, попри значні внески науковців, на практиці залишається ще досить багато проблемних питань, які створюють проблеми у кваліфікації діянь і визначенні виду та розміру покарання.

У юридичній літературі немає єдиної думки стосовно змісту інституту причетності до кримінального правопорушення. Більшість авторів притримується думки, що поняття причетності охоплює три види злочинної діяльності: 1) приховування; 2) неповідомлення; 3) потурання. Майже всі дослідники, характеризуючи причетність до кримінального правопорушення, указують на дві відмінні ознаки: 1) наявність певного зв'язку з уже наявним явищем, а саме вчиненим кримінальним правопорушенням, кримінальним правопорушенням, яке готується або вчиняється; 2) відсутність сприяння вчиненню самого кримінального правопорушення [1, с. 49–50].

А.А. Піонтовський стверджував, що причетністю є діяння, яке вчинене у зв'язку з учиненням виконавцем кримінального правопорушення, але при цьому не є однією з причин його вчинення [2, с. 318].

Н.Г. Радунцева, Б.Т. Разгільдієв, Н.С. Косякова розуміють під причетністю до кримінального правопорушення заздалегідь необіцяне умисне суспільно небезпечне діяння, пов'язане із кримінальним правопорушенням, але яке не сприяє його скоєнню та перешкоджає виявленню кримінального правопорушення і злочинця [3, с. 180].

Г.І. Баймурзін визначає причетність як суспільно небезпечну діяльність осіб [4, с. 50].

З останнім визначенням не можна погодитися, тому що воно не відображає в повному обсязі змісту причетності, оскільки причетність є не зовсім діянням, так як дві її форми, потурання і неповідомлення про кримінальне правопорушення, можна визначити як «бездіяльність».

Суспільна небезпека причетності до кримінального правопорушення обумовлюється тим, що вона створює умови для вчинення кримінального правопорушення, не дає змоги органам дізнання та досудового роз-

слідування своєчасно виявити, припинити та розкрити кримінальне правопорушення.

На підставі досягнень теорії кримінального права й чинного Кримінального кодексу (далі – КК) України (ч. ч. 6 і 7 ст. 27 КК України) варто відрізнити три види причетності до кримінального правопорушення: 1) заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення; 2) неповідомлення про кримінальне правопорушення; 3) потурання кримінальному правопорушенню. М.І. Мельник виділяє ще один вид причетності до кримінального правопорушення – заздалегідь необіцяне сприяння учасникам злочинних організацій (ст. 256 КК України) [5, с. 184].

Цьому питанню присвячене дисертаційне дослідження М.К. Гнетєєва, який визначає теоретичні основи кримінальної відповідальності за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їхньої злочинної діяльності й унесення науково обґрунтованих пропозицій для вдосконалення норм КК України в частині відповідальності за це діяння [6, с. 6].

Чинний КК України не передбачає такого спеціального складу кримінального правопорушення, як «неповідомлення». Відповідальність за таке діяння відома в КК 1960 р. (ст. 186 КК України), який містив вичерпний перелік кримінальних правопорушень, за заздалегідь необіцяне приховування яких передбачена кримінальна відповідальність. Убачається, що скасування цього виду причетності в чинному КК України є не обґрунтованим (скасована відповідальність навіть за недонесення про особливо тяжкі злочини).

У чинному КК України (ч. 6 ст. 27) визначена лише одна форма причетності – заздалегідь необіцяне переховування. Заздалегідь необіцяне переховування кримінального правопорушення – це активна діяльність особи з переховування злочинця, знярядь і засобів учинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили ці діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених у ст. ст. 198 і 396 КК України. Кримінальна відповідальність за заздалегідь необіцяне приховування кримінального правопорушення можлива тільки при приховуванні тяжких та особливо тяжких злочинів (ч. 1 ст. 396 КК України). Відповідно до ч. 2 ст. 396 КК України, не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь необіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом.

Потурання як форма причетності до кримінального правопорушення пов'язана

з невиконанням особою покладених на неї юридичних обов'язків щодо запобігання кримінальному правопорушенню чи припинення кримінального правопорушення. У теорії кримінального права потурання визначається як бездіяльність будь-якої особи, яка не припиняє правопорушення, створює умови для його вчинення (О.М. Лемешко) [7, с. 10].

Потурання кримінальному правопорушенню можливе на стадії підготовки до кримінального правопорушення. Правова оцінка потурання залежить від того, чи було воно заздалегідь обіцяне. Коли потурання було заздалегідь обіцяне, то воно утворює співучасть у кримінальному правопорушенні. Якщо потурання не було заздалегідь обіцяним, воно може бути визнано відповідним службовим зловживанням (ст. ст. 364, 423 КК України). У науковій літературі висловлюється пропозиція, передбачити в КК України спеціальну норму про кримінальну відповідальність за потурання кримінальному правопорушенню, яка передбачала б відповідальність за заздалегідь необіцяне потурання, що вчиняється службовою особою правоохоронного органу (О.М. Лемешко).

М.І. Мельник, В.А. Клименко виділяє ще один вид причетності як заздалегідь необіцяне сприяння учасникам злочинних організацій – це особливий вид причетності, оскільки цей вид причетності належить лише до окремих злочинів, які пов'язані зі створенням і функціонуванням злочинних організацій (ст. 255 КК України) [5, с. 187].

А.Д. Макаров обґрунтовує наявність причетності до злочину як особливої й самостійної форми злочинної діяльності. Він відзначав, що причетність відрізняється від співучасті. Ця відмінність полягає в ознаках, які характеризують співучасть: 1) участь у злочині двох і більше осіб; 2) спільна їхня діяльність; 3) спільний умисел.

Спільна діяльність як об'єктивна ознака співучасті означає: а) спільні дії, які вчиняються узгоджено співучасниками, взаємодоповнюючи та взаємообумовлюючи один одного; б) спільний злочинний результат; в) причинний зв'язок між спільними діями та спільним результатом.

Умисний характер співучасті означає: а) кожний співучасник усвідомлює шкідливість не тільки своїх діянь, а й діянь інших співучасників; б) кожний співучасник передбачає шкідливість наслідків не тільки власних дій, а й дій інших співучасників; в) кожний співучасник бажає настання шкідливих наслідків не тільки власних дій, а й дій інших співучасників. Водночас вона має низку спільних характеристик, які дають змогу об'єднати приховування, недонесення та потурання

в єдине поняття причетності до кримінального правопорушення [8, с. 59]. По-перше, це суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність) причетних осіб, не будучи співучастью в кримінальному правопорушенні, завжди пов'язана із цим кримінальним правопорушенням. Це проявляється в тому, що особа, яка дізналася про вчинення кримінального правопорушення й переховує злочинця, не повідомляє компетентні органи про те, що вона бачила, або про те, що готується кримінальне правопорушення, при цьому не протидіяла вчиненню цього кримінального правопорушення, маючи таку можливість. По-друге, діяльність причетних осіб хоча й пов'язана з учиненням кримінального правопорушення, але не є й не може вважатися причиною злочинного результату. Ця діяльність не знаходиться в причинному зв'язку з фактом учинення кримінального правопорушення. По-третє, інститут причетності до кримінального правопорушення полягає в тому, що ця діяльність пов'язана зі злочинами третіх осіб. А.М. Трайнін визначав, що причетність – це так званий зв'язок третіх осіб зі злочинцями [9, с. 132]. М.І. Мельник, В.А. Клименко вважають, що причетність до злочину – це умисна дія або бездіяльність, яка пов'язана зі здійсненням злочинної діяльності іншою особою [4, с. 184]. Аналогічної точки зору дотримується С.І. Селецький [10, с. 114]. По-четверте, у діях, які пов'язані з причетністю до кримінального правопорушення, на відміну від співучасті, відсутня ознака спільності, а саме спільність злочинного результату, а також причинний зв'язок між спільними діями та спільним злочинним результатом. Відповідальність самих причетних осіб має індивідуальний характер. Ступінь суспільної небезпеки причетності до кримінального правопорушення значною мірою визначається ступенем суспільної небезпеки основного кримінального правопорушення. Наприклад, переховування вбивці небезпечніше від переховування особи, яка скоїла грабіж. Але це означає лише залежність розміру покарання від тяжкості скоєного кримінального правопорушення, але не визначає залежності настання відповідальності причетних до нього осіб від відповідальності основного злочинця, який може з тих чи інших причин і не понести покарання.

Висновки

Аналізуючи вищевведені ознаки причетності до кримінального правопорушення, можна дати таке визначення причетності до кримінального правопорушення.

Причетність до кримінального правопорушення – це умисна дія або бездіяльність,

яка посягає на суспільну безпеку, передбачена кримінальним законом і пов'язана із закінченим кримінальним правопорушенням або діями, які утворюють незакінчене кримінальне правопорушення, не сприяють його підготовці й учиненню, а отже, не знаходяться в причинному зв'язку зі злочинним результатом.

Причетність до кримінального правопорушення володіє спеціальними властивостями, виступає як своєрідний каталізатор злочинності. Тому можливості вдосконалення юридичної та, зокрема, кримінально-правової її регламентації є досить актуальними.

Список використаних джерел:

1. Косякова Н.С. Прикосновенность к преступлению по российскому уголовному праву: становление, состояние и перспективы развития : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Москва, 2001. 212 с.
2. Пионтовский А.А. Советское уголовное право. 3-е изд., испр. и дополн. Москва – Ленинград, 1929. Т. 1 : Общая часть. 372 с.
3. Радунцева Н.Г. Уголовная ответственность за ранее обещанное укрывательство : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Омск, 1980. 180 с.; Разгильдиев Б.Т. Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Москва, 1979. С. 63; Костя-

кова Н.С. Прикосновенность к преступлению по российскому уголовному праву: становление, состояние и перспективы развития : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Москва, 2001. С. 51.

4. Баймурзин Г.И. Ответственность за прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Москва, 1966. 279 с.

5. Мельник М.І., Клименко В.А. Кримінальне право України. Загальна частина. Київ, 2008. 376 с.

6. Гнетнев М.К. Кримінальна відповідальність за сприяння учасників злочинних організацій та укріття їх злочинної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Луганськ, 2010. 235 с.

7. Лемешко О.М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2008. 10 с.

8. Макаров А.Д. Уголовная ответственность за прикосновенность к преступлению : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Москва, 2003. 179 с.

9. Трайнин А.Н. Учение о соучастии. Москва, 1941.

10. Селецький С.І. Кримінальне право. Загальна частина : навчальний посібник. Київ, 2007. 264 с.

Oleksandra Smushak, Bogdan Derdyuk. On the issue of the content of the concept "involvement" in a criminal offense

The concept of the institution of implication in a crime is considered in the article, its main features and peculiarities are analyzed, which together will be able to determine its qualitative characteristic and originality in comparison with other related concepts.

The analysis of types of implication in a crime is given. In particular, the peculiarities of the types of implication in a crime and their legislative regulation and consolidation in the current Criminal Code of Ukraine are analyzed. Due to the fact that the institution of implication in a crime has not been properly enshrined in the current criminal law and in the theory of criminal law, there are some differences on this issue. Attention is drawn to a number of shortcomings which are contained in the current legislation regarding the consolidation of types of involvement in a criminal offense. At the same time, the urgency of the legislative regulation of the institution of implication in a crime is pointed out. Today, the institution of involvement in criminal offenses can become an effective tool that will help the bodies of inquiry and pre-trial investigation not only to timely detect criminal offenses, but also to help prevent socially dangerous acts, expose perpetrators and identify latent criminal offenses. Thus, at all stages of the development of criminal law, one of the main tasks is to prevent crime. This is due to the fact that the actions of those involved create favorable conditions for the commission of criminal activities by others, contribute to the concealment of criminal offenses and criminals, or criminally obtained property. It should be noted that involvement affects the qualification of the act and the definition of both the type and amount of punishment, and hence the fate of the person prosecuted. The author of the article, considering the legal nature of the institution of involvement in a criminal offense, taking into account scientific research in the theory of criminal law, gives his own vision of its interpretation. A definition of involvement in a criminal offense is proposed.

Key words: implication in a crime, concealment, indulgence, non-notification, assistance, complicity.